

STANISŁAW POLACZEK (1861-1937) I JEGO RODZINA*

Nasza sesja jest równocześnie spotkaniem rodzinnym rodziny Polaczków. Godzi się więc wspomnieć, że za dwa dni – 11 listopada 2002 r. – przypada okrągła bo 120 rocznica ślubu Stanisława Polaczka z Bronisławą Kornecką, co miało miejsce w kościele św. Mikołaja. Niemal wszyscy członkowie naszej rodziny są potomkami tej właśnie pary. Stanisław Polaczek zawsze obchodził kolejne rocznice ślubu i wysoko sobie cenił wartość małżeństwa i rodziny. Cieszyłby się więc zapewne, widząc nas tak licznie tu zgromadzonych. W rodzinie Polaczków szczególnie dbała o zwartość rodziny Bronisława Polaczkowa, a po jej śmierci najstarszy z synów Tadeusz Polaczek-Kornecki.

Stanisław Polaczek zapisał w swoim pamiętniku następujące stwierdzenie: *Czytałem gdzieś, że pojedyncze rodziny są to słupy, na których wspiera się gmach towarzystwa; gdy one runą, runie cały ten gmach. Każda rodzina zasobna jest jakby towarzystwem w miniaturze i narodem; jest to taki mały świat, w którym znajdziesz miłość, jedność, pracę, postęp, władzę, albo rozdziwienie, nienawiść, nieład i zupełne rozprzężenie. Z takich małych narodów powstaje albo upada naród wielki, z takich małych światów wyrabia się i świat wielki na złe lub dobre. A jeżeli tych światów i tych słupów coraz mniej, jeżeli w tych, które są, coraz zimniej i ciemniej, jeśli w nich coraz mniej miłości i cnót, poświęcenia i zapału, to jakże ochronimy się wobec wrogich nam pocisków?!¹* Po 92 latach od dokonania tego zapisu stwierdzenie to wcale nie straciło swojej aktualności.

* Referat wygłoszony 9 XI 2002 r. na Sesji pt. „Tadeusz Polaczek-Kornecki i jego rodzina” zorganizowanej przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Oddział Celestat.

¹ S. P o l a c z e k, *Pamiętnik z lat 1914-1936*, Kraków 2002, s. 12.

Stanisław Karol Polaczek urodził się 1 marca 1861 r. w Krakowie jako syn Karola Polaczka (1832-1919) wówczas „budnika” tj. dróżnika, a może robotnika kolejowego, później urzędnika na kolei i Barbary z Kiszczyńskich² (1841-1897), zamieszkałych przy ul. Filipa 19, prawdopodobnie w osiedlu robotników kolejowych. Ojciec Stanisława przybył z Węgier (Słowacji?)³ w okresie budowy kolei Kraków-Lwów, później awansował aż do stanowiska urzędnika kolejowego, pod koniec życia mieszkał u córki Marii Ergatowskiej w Płaszowie. Z powodu swego pochodzenia nazywany był przez wnuki „dziadkiem Węgrem”. Pisał się prawdopodobnie pierwotnie „Pollaczek”, bowiem taka pisownia nazwiska widnieje na grobowcu Ergatowskich, w treści inskrypcji odnoszących się pochowanych tam obok Karola matki Stanisława Barbary (1841-1897) i siostry Kamilli Pollaczek (1871-1893), a nawet w nazwisku samego Stanisława na akcie chrztu jego najstarszej córki Julianny Marianny wystawionym w Rybitwach⁴. Poza wymienioną Stanisław Polaczek miał jeszcze cztery siostry: Marię (1865-1928, za Janem Ergatowskim), Eleonorę (1867-1930, za Karolem Waltnerem), Wacławę (za nieznanym z imienia Hotowym) i Wandę (1876-1945, za Franciszkiem Sojakiem) oraz brata Stefana (1872-1947).

Uczęszczał do II męskiej szkoły pospolitej św. Barbary (1870-74), a po jej ukończeniu do Gimnazjum św. Anny (1874-79)⁵. Po scysji z nauczycielem, jak mówi tradycja rodzinna, przerwał naukę w gimnazjum i ukończył w roku 1882 seminarium nauczycielskie⁶. Następnie podjął długoletnią pracę pedagogiczną, którą rozpoczął 30 VIII 1882 r. jako zastępca nauczyciela szkoły filialnej w Rybitwach. 11 listopada tegoż roku w kościele św. Mikołaja zawarł trwający nie-

² Autor opowiada się za takim brzmieniem nazwiska matki S. Polaczka, utrwalonym w tradycji rodzinnej. W świadectwie chrztu Stanisława Polaczka występuje nazwisko „Wilczyńska”, w świadectwie chrztu jego córki Julianny – „Niszczyńska”, a syna Władysława nawet „Gontkowska”.

³ Zgodnie z tradycją rodzinną Tadeusz Polaczek-Kornecki w okresie międzywojennym odwiedzał dalszą rodzinę mieszkającą w Budapeszcie. Autor odnalazł w internecie informacje o rodzinie Polaczków (wcześniej Polaczków) zamieszkujących w połowie dziewiętnastego wieku na Orawie, a będących antenatami żyjących obecnie mieszkańców Australii, USA, Izraela i właśnie Budapesztu.

⁴ Biblioteka Jagiellońska, Dział Rękopisów (dalej: BJ, Dz. Rękop.), sygn. Przyb. /01.

⁵ *Książka pamiątkowa ku uczczeniu jubileuszu trzechsetnej rocznicy założenia Gimnazjum św. Anny w Krakowie* [opr. J. Leniek], Kraków 1888, s. 249.

⁶ S. P o l a c z e k, *Odezwa*, „Szkola” 1890, nr 13, s. 147.

mal pół wieku związek małżeński ze swą towarzyszką życia Bronisławą Kornecką (1854-1932), córką kupca, uczestnika powstań krakowskiego i styczniowego, i „więźnia stanu” Jana Korneckiego (1815-1887). Przyszłą żonę poznał na wieczorku tanecznym u jej siostry Stanisławy Orzechowskiej. Bronisława była osobą wykształconą, chodziła bowiem na pensję, mówiła po francusku i grała na fortepianie. Warunki życia w Rybitwach były bardzo skromne, wystarczy wspomnieć, że salonik został urządony z przebudowanego chlewika. Tam urodziło się pierwsze dziecko Stanisława i Bronisławy Polaczeków – córka Julianna Marianna, nazywana Janiną⁷.

Stanisław pracę nauczycielską kontynuował od 29 VIII 1884 r. w Rudawie, gdzie po złożeniu w 1885 r. w Krakowie egzaminu kwalifikacyjnego uprawniającego do nauczania w szkołach pospolitych ludowych i wydziałowych, pracował od 1 IV 1886 do końca 1892 r. jako rzeczywisty nauczyciel stały. Był oceniany jako gorliwy i lubiący dzieci pedagog⁸. W czasie wakacji organizował w szkole kolonie dla dzieci miejskich⁹. Na uwagę zasługuje informacja o wizytacji szkoły przeprowadzonej w 1892 r. przez ks. kardynała Albina Dunajewskiego, niegdyś wikarego w Rudawie. Również Bronisława Polaczekowa pracowała w tej szkole jako nauczycielka robót ręcznych, a w roku 1892 została pierwszą pocztmistrzynią w Rudawie, ale z powodu rychłego przeniesienia męża do Krzeszowic musiała z tej funkcji zrezygnować. W Rudawie urodziło się kolejnych siedmioro ich dzieci: Tadeusz¹⁰, Juliusz Karol¹¹, bliźnięta: Marianna Bronisława¹² i Stanisław Jan¹³, Zygmunt Wojciech¹⁴, Henryk¹⁵ i Władysław Ignacy¹⁶.

⁷ Julianna Marianna Polaczekówna (1883-1956), długoletnia nauczycielka, odznaczona Brazyjskim Medalem Czerwonego Krzyża (1916).

⁸ J. Ł o b c z o w s k i, *Rudawa. Kościół, probostwo, parafia*, Kraków 1916, s. 83.

⁹ „Szkola” 1890, nr 34, s. 382.

¹⁰ Tadeusz Polaczek (1885-1942), inżynier mechanik – absolwent Politechniki Lwowskiej (1912), kapitan marynarki Wojska Polskiego, dyrektor Krakowskiej Miejskiej Kolei Elektrycznej (1925-1941), Król Kurkowy (1937-39), działacz wielu stowarzyszeń społecznych, odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi i belgijskim Krzyżem Oficerskim Orderu Leopolda (1932), honorowy obywatel Gminy Mogiła (1937), zginął w Oświęcimiu, od 1926 r. używał nazwiska Polaczek-Kornecki.

¹¹ Juliusz Karol Polaczek (ur. 1886), zmarły w niemowlęctwie.

¹² Marianna Bronisława Polaczekówna (1887-1935), urzędniczka w Zarządzie m. Krakowa.

Stanisław Polaczek rozwinął w Rudawie działalność społeczną, będąc inicjatorem akcji społecznych i kulturalnych, pionierem idei wiejskich instytucji kredytowych i propagatorem ruchu abstynenckiego (walczył wraz z tamtejszym proboszczem z żydowskimi karczmarami). Założył w 1890 r., a potem był w latach 1892-1909 sekretarzem Kółka Rolniczego, bardzo prężnie działającego i przekazującego na kościół i cele dobroczynne znaczne kwoty pieniężne (łącznie w tym czasie 7583 kor. 97 hal.)¹⁷. Równocześnie podjął badania z zakresu etnografii, publikując m.in. *Z podań i wierzeń ludowych, zapisanych w Rudawie pod Krakowem* (1891), monografię *Wieś Rudawa. Lud, jego zwyczaje, obrzędy, piosnki, powiastki i zagadki* (1892) oraz *Powiat Chrzanowski w W. Ks. Krakowskim. Monografia historyczno-geograficzna* (1894, II wyd. 1914). Ostatnia z tych prac została odznaczona zaszczytną wzmianką na konkursie Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie w roku 1894.

1 IX 1892 r. Stanisław Polaczek został nauczycielem i kierownikiem szkoły koedukacyjnej w Krzeszowicach, na którym to stanowisku pozostawał do przejścia na emeryturę 31 VII 1930 roku¹⁸. W tym samym roku odwiedził szkołę przy sposobności wizytacji diecezjalnej książe biskup krakowski Jan Puzyna. Jednym z pierwszych zadań jakie podjął na nowym stanowisku było założenie i prowadzenie kroniki szkolnej, obejmującej okres od 1880 r. Rodzina Polaczków początkowo mieszkała w domu Ochmańskiego. Tu urodził się zmarły w niemowlęctwie syn Bronisław Stefan (1893-1894) oraz najmłodszy

¹³ Stanisław Jan Polaczek (1887-1968), ślusarz – absolwent szkoły ślusarskiej w Wiedniu; pracował m.in. w Teatrze im. Słowackiego.

¹⁴ Zygmunt Wojciech Polaczek (1888-1958), nauczyciel w Krzeszowicach (1909-1914), później oficer administracyjny – porucznik WP w Wojskowych Zakładach Gospodarczych m.in. w Kielcach, Łodzi i Piotrkowie oraz 5 Batalionie Łączności w Krakowie.

¹⁵ Henryk Polaczek (1890-1966), mgr farmacji, major WP, farmaceuta wojskowy w 5 Szpitalu Okręgowym w Krakowie i Szpitalu Rejonowym w Tarnowie, uczestnik kampanii wrześniowej, internowany na Węgrzech, ostatnio kierownik apteki w Szpitalu im. Narutowicza.

¹⁶ Władysław Ignacy Polaczek (1892-1947), aktor i kupiec, później urzędnik, ostatnio w „Polminie” w Krakowie.

¹⁷ J. Łobczowski, *op. cit.*, s. 72.

¹⁸ Archiwum Szkoły Podstawowej nr 1 w Krzeszowicach, Kronika szkoły w Krzeszowicach za lata 1880-1930 (dalej: Kronika szkoły w Krzeszowicach).

– Mieczysław Józef¹⁹. Kiedy w 1897 r. przystąpiono do budowy nowej szkoły Stanisław Polaczek wszedł w skład komitetu budowy, prowadząc rachunkowość tego przedsięwzięcia. Dodać należy, że komitet działał bardzo sprawnie i skutecznie, bowiem nie tylko zakończył budowę w ciągu około jednego roku, ale z preliminowanej kwoty wybudował także budynki gospodarskie i zakupił wyposażenie, czego plan finansowy nie przewidywał²⁰. Po oddaniu w 1898 r. do użytku nowej szkoły, rodzina zamieszkała w czteropokojowym mieszkaniu w jej budynku. Mimo zaradności rodziców rodzina prowadziła życie raczej skromne, co jest oczywiste; obok ośmiorga własnych dzieci wychowywał się w niej także syn zmarłej siostry Bronisławy Polaczkowej Janek Górski, który do tego stopnia identyfikował się z rodziną, że chciał nazywać się Polaczek. Szkoła pełniła ważne funkcje kulturalne i społeczne, organizując uroczystości państwowe (np. obchody 70. rocznicy urodzin w 1900 r. i 60-lecia panowania cesarza Franciszka Józefa I w 1908 r.), religijne (uroczyste obchody świąt kościelnych, ale również jubileusz 50-lecia kapłaństwa Ojca Św. Piusa X w 1908 r.) i patriotyczne (nadanie szkole imienia A. Mickiewicza w 1898 r., z okazji 500-lecia odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1900 r., rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja w 1909 r.). We wrześniu 1908 r. przy szkole otwarto szkołę przemysłową uzupełniającą dla terminatorów. W szkole krzeszowickiej pracowali jako nauczyciele córka Stanisława Polaczka Janina (od 1902 r.) i syn Zygmunt (od 1909 do 1914 r.).

W roku 1914, w którym Stanisław Polaczek zaczął pisać swój pamiętnik, wybuchła wojna. Czterej synowie zostali powołani do wojska austriackiego, zaś najmłodszy Mieczysław wstąpił do Legionów. Córka Janina od pierwszych dni wojny zajmowała się przyrządzaniem i podawaniem przewożonym rannym żołnierzom posiłków i napojów, a w roku 1915 podjęła pracę jako pielęgniarka w szpitalach Księzęco-Biskupiego Komitetu, działającego pod patronatem ks. bpa A. Sapiehy, pielęgnując chorych na ospę i tyfus, czego skutek zarażenia się omal nie przeplaciła życiem. Szkoła przechodziła zmienne koleje losu,

¹⁹ Mieczysław Józef Polaczek (1896-1979), legionista, dr prawa, uczestnik kampanii wrześniowej, internowany w Rumunii, kapitan rez. WP, wicedyrektor ZUS w Krakowie, działacz i radca prawny Związku Inwalidów Wojennych PRL, odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi.

²⁰ Kronika szkoły w Krzeszowicach.

kwaterowały w niej różne formacje (także legioniści), była też okresowo szpitalem polowym (podobnie jak później w czasie wojny polsko-sowieckiej), co było przyczyną przerw w nauce. Rodziny nie omijały choroby, jednak na szczęście kończyły się one wyzdrowieniem, wszyscy synowie wrócili też cali i zdrowi z wojny.

Odzyskanie niepodległości powitał wzruszeniem i entuzjazmem, pisząc w kronice szkolnej:

O Roku Pański – błogosławiony! Szczęśliwy – kto cię dożył! Jak żał nam tych, – którzy już nie żyją, nie doczekawszy tych doniosłych chwil!

Nad grobem Polski, w którym złożyło ją przed półtora wieku trzech zaborczych sąsiadów – zajaśniało już słońce zmartwychwstania.

Polski Orzeł biały zrzucił kajdany niewoli i uleciał w przestworze wolności, a naród polski wznosi wzrok ku górze i radując się patrzy z ufnością w lepszą przyszłość, ku której tęsknił od lat blisko stu pięćdziesięciu.

Jesteśmy już narodem wolnym, jakim byliśmy przed chwilą rozbójniczych rozbiorów.

*Polska jest wolną, niepodległą i zjednoczoną!*²¹

W roku 1919 w szkole utworzono klasę VI dla dziewcząt, a w roku następnym dotychczasowa pięcioklasowa szkoła mieszana została przekształcona w prowizoryczną szkołę męską i żeńską pod osobnymi kierownictwami. Od roku szkolnego 1921/22 pracowała jako szkoła powszechna 7-klasowa męska. W roku 1925 odwiedził ją ks. bp. Adam Sapieha, którego powitał przemówieniem i recytacją własnego wiersza kierownik szkoły. Blisko czterdziestoletnia praca Stanisława Polaczka na terenie Krzeszowic to niemal epoka, w czasie której obok pracy dydaktycznej kontynuował szeroką działalność społeczną.

Był pierwszym prezesem Akcji Katolickiej dekanalnej i parafialnej, działaczem Kasy Stefczyka i do 1933 r. członkiem dyrekcji Kółka Rolniczego. Od roku 1895 należał do Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie, w roku 1898 był współzałożycielem, a od roku 1899 członkiem Wydziału krakowskiego Oddziału tej organizacji. Przyczynił się do włączenia w prace towarzystwa nauczycieli z okolic Krakowa, którym rozsyłano kwestionariusze badawcze, zainicjował także

²¹ Ibidem.

zbieranie eksponatów rzemiosła wiejskiego. Wraz z Bronisławem Gustawiczem założył w roku 1900 oddział towarzystwa w Chrzanowie, w którym w latach 1900-1904 był sekretarzem oraz organizatorem etnograficznych wycieczek naukowych. Od 1925 r. był także członkiem korespondentem na powiat Chrzanów Okręgowej Komisji Konserwatorskiej. W Stowarzyszeniu Przemysłowym Zjednoczonych Rękodzielników i Przemysłowców Gminy Krzeszowice był od roku 1908 komisarzem cechowym i równocześnie od 1908 do 1913 r. pisarzem cechowym, a w latach 1911-1928 przewodniczącym Komisji Egzaminacyjnej dla Czeladników²². Zainicjował powstanie szeregu budynków użyteczności publicznej jak Dom Młodzieży Katolickiej czy Dom Rzemieślniczy. Był także opiekunem powstałej w Krzeszowicach w 1927 r. drużyny harcerzy im. S. Czarnieckiego.

W latach 1898-1908 reprezentował nauczycielstwo w Radzie Szkolnej Okręgowej w Chrzanowie, był z ramienia Sądu Krajowego w Krakowie kuratorem do opieki nad młodocianymi więźniami (1898-1911), od 1900 r. był członkiem zarządu, a w latach 1907-11 sekretarzem Towarzystwa Oświaty Ludowej w Krakowie. Nawiązał współpracę pomiędzy TOL a Związkiem „Eleuteria”, organizując od 1906 r. cykle wykładów propagujące abstynencję. Działalność w Polskim Towarzystwie Pedagogicznym we Lwowie, gdzie był drugim (1909-13), a następnie pierwszym (1914-19) wiceprezesem. Od 1920 r. był delegatem nauczycielstwa powiatu chrzanowskiego do senatu dyscyplinarnego, a w latach 1920-27 jako prezes koła w Krzeszowicach członkiem zamiejscowym Zarządu Głównego Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Warszawie. W roku 1922 z listy Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej kandydował do Senatu. Podejmował także tematy pedagogiczne na łamach czasopism pedagogicznych, publikując m.in. artykuły *W czym leży przyczyna zdziczenia i demoralizacji młodzieży szkolnej?*, *Demoralizacja młodzieży i brak opieki nad sierotami* (1901) oraz *Zmory wojny* (1916)²³. Uzyskał II nagrodę w konkursie Towarzystwa Szkoły Ludowej w Krakowie na *Katechizm obywatelski* (1925)

²² F. K i r y k, U. K r y s z a ł o w i c z, *Rzemiosło krzeszowickie na tle dziejów wsi i miasta. W stulecie powstania Cechu rzemiosł Różnych w Krzeszowicach 1885-1985*, Krzeszowice 1986, s. 52-53, 61-62, 87, 90-91.

²³ Obok wymienionych szereg jego wypowiedzi znajdujemy na łamach „Szkoły” z lat 1894-1925.

oraz III nagrodę w konkursie Zjednoczenia Młodzieży Polskiej w Poznaniu na wykład popularny za wykład pt. *O Polsce to, co najważniejsze* (1926).

W roku 1918 został odznaczony nadanym mu przez cesarza Karola I Złotym Krzyżem Zasługi. W roku 1922 z okazji 40-lecia prasy nauczycielskiej otrzymał nadany dekretem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego tytuł dyrektora szkoły oraz honorowe obywatelstwo Gminy Krzeszowice. Natomiast w roku 1926 Ojciec św. Pius XI zaszczycił go orderem papieskim „Pro Ecclesia et Pontifice”.

Po przejściu we wrześniu 1930 r. na emeryturę zamieszkał w domu Ryńskiego (lokaja hr. Potockich) przy ul. Chrzanowskiej, tam też 13 III 1932 r. zmarła jego długoletnia towarzyska życia Bronisława. W następnym roku zmarła ukochana żona najstarszego syna Tadeusza Polaczka-Korneckiego Janina z Korczak Wasilkowskich, a dwa lata później żona jego syna Stanisława Julia z Michalików i córka Maria. W listopadzie 1936 r. Stanisław Polaczek przeniósł się z córką Janiną do Krakowa, gdzie mieszkał przy ul. Szopena 1.

Zmarł w Krakowie 13 IX 1937 r. i został pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu Rakowickim. Jego pogrzeb zgromadził licznych uczestników oraz delegacje organizacji, młodzieży szkolnej i władz Krakowa z prezydentem miasta dr Mieczysławem Kaplickim na czele.

Był, jak napisano w jednym z nekrologów „sztandarowym mężem tych organizacji [do których należał], wiernym idei, którą wносиły one w społeczeństwo, do schyłku swych sił. Stałych i nieugiętych zasad, prostolinijny, o dużej inteligencji, wymowny, znakomity pedagog, rzetelny działacz społeczny, zapobiegliwy ojciec dużej rodziny, zyskał głębokie uznanie wśród społeczeństwa, szacunek i miłość kolegów. [...]

Zmarły – członek Sodalicji Mariańskiej, był wyznawcą czynnych zasad wiary katolickiej i miłości bliźniego; według zasad tych postępował całe życie”²⁴.

EUGENIUSZ NIEBELSKI

DWIE KSIĄŻKI O. ROLANDA PREJSA OFMCAP. O LOSACH FRANCISZKANÓW W KRÓLESTWIE POLSKIM PO KASACIE 1864 R.

Zakonnicy franciszkańscy Królestwa Polskiego po kasacie 1864 roku. Dzieje – postawy, Warszawa 2003, wyd. Bracia Mniejsi Kapucyni, ss. 390, tabele.

Słownik biograficzny zakonników franciszkańskich Królestwa Polskiego po kasacie 1864 r., Poznań 2004, wyd. Franciszkanie, ss. 315.

Pierwszą książkę kapucyna o. Rolanda Prejsa, historyka Kościoła, wywodzącego się ze środowiska naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, z dobrej szkoły ks. prof. Zygmunta Zielińskiego, wydało wydawnictwo kapucyńskie. Jest to rozprawa habilitacyjna, której wysoką wartość merytoryczną podnoszono już w trakcie obrony.

W problematyce XIX-wiecznych dziejów Kościoła katolickiego w Królestwie Polskim zagadnienie kasaty zakonów jest jednym z kluczowych, któremu poświęcono już wiele miejsca w historiografii. I można powiedzieć, że w generaliach temat został wyczerpująco przedstawiony. Zagadnienie związane z dziejami pokasacyjnymi natomiast, choć fragmentarycznie opisywane w różnych aspektach, nie doczekało się monografii traktującej o losach braci zakonnej. Omawiana praca w kapitalny sposób wypełnia tę lukę, jakkolwiek nie w pełni, bowiem dotyczy jedynie czterech wspólnot franciszkańskich: bernardynów, franciszkanów, kapucynów i reformatów.

Wydawałoby się, że barierą nie do pokonania przy tej tematyce będzie ogromne rozproszenie źródeł i często ich mialkość, gdy uświadomić sobie, że w powikłanych losach klasztorów i zakonników po kasacie 1864 wiele podstawowych zbiorów archiwalnych

²⁴ „Nauczyciel Polski” 1937, nr 14, s. 9.